

Xander Noë: Thematisch literatuuronderwijs nader bekeken

P.M. Kaashoek & Th. Schouw, *Levende letteren*.
Leiden, Spruyt, Van Mantgem & De Does,
1989. f78

Jarenlang heeft *Lodewick* de markt overheerst. *Het spel en de knikkers* verwierf ook een belangrijk marktaandeel. Andere literatuurmethoden haalden het niet. Vanaf 1985 verschenen plotseling nieuwe literatuurmethoden. Ruiter (1989) verklaart deze plotselinge behoefte aan nieuwe leermiddelen vanuit het omver stoten van de heilige huisjes van de literaire canon: 'Literatuur heette opeens fictie en werd verruimd met jeugdboeken, strips en kasteelromannetjes.'

Auteurs van literatuurmethoden zullen zo hun eigen uitgangspunten huldigen. Ruiters opvatting dat literatuur de laatste jaren is verruimd, zou terug te vinden moeten zijn in de nieuwe literatuurmethoden. In die zin wil ik dan ook *Levende letteren* bekijken.

De discussie over het literatuuronderwijs spitst zich vaak toe op de doelen. Is literatuuronderwijs primair gericht op het verschaffen van leesplezier of is het overdragen van cultuur belangrijker? Ik denk dat een schrijver van een literatuurmethode een keuze moet maken. Als de auteurs het geven van leesplezier het belangrijkste vinden, wil dat niet zeggen dat er geen cultuuroverdracht plaats kan vinden. Het is wel noodzakelijk dat er een duidelijke keuze wordt gemaakt. De uitwerking van deze twee doelen levert namelijk vaak tegenstrijdigheden op voor de beleving van de leerling.

'Levende letteren', de beschrijving

Het nieuwste boek op het gebied van de literatuurgeschiedenis is in tegenstelling tot zijn voorgangers thematisch geordend. 'Om tevens aan de gebleken behoefte aan chronologie te voldoen' is elk thema ingedeeld in vier hoofdstukken. De volgende perioden worden behandeld: middeleeuwen, zeventiende en achttiende eeuw, negentiende eeuw en de twintigste eeuw. De opbouw van het geheel is zodanig dat elk hoofdstuk zelfstandig behandeld kan worden.

Aan de hand van acht thema's wordt een beeld van de Nederlandse literatuur gegeven, in de sociaal-culturele context waarin zij ontstond. De behandelde thema's zijn: reizen, sterven, feestvieren, geloven, straffen, emanciperen, onderwijzen en liefhebben.

Om een indruk te geven van de behandeling van zo'n thema vat ik er een kort samen, namelijk emanciperen.

Emanciperen wordt in het hoofdstuk 'Middel-euwen' behandeld onder andere aan de hand van fragmenten van *Ferguut*, *Van de vos Reynarde*, Dante, De Pisan. Er wordt ingegaan op de positie van de vrouw, de boeren en de burgers. In dit verband wordt ook aandacht besteed aan de Mariaverering.

Het hoofdstuk over de zeventiende en achttiende eeuw begint met een kleine uitweiding over het geuzenlied, het Wilhelmus. Daarna wordt Heinsius behandeld. Hooft, Vondel en Maria Tesselschade komen ter sprake. Vervolgens wordt de achtergrond van het koloniale verleden geschetst, wat wordt geïllustreerd met een fragment van Weyerman & Roos. Als voorbeeld van literatuur geschreven door vrouwen wordt een fragment uit Sara Burgerhart geciteerd. Het hoofdstuk sluit met *Het Itinerario* van Jan Huygens van Linschoten, waaraan enkele opdrachten gekoppeld zijn.

Het hoofdstuk over de negentiende eeuw opent met een verhandeling over de invloed van de Franse Revolutie, de opkomst van de republikeinse literatuur. Het eerste gedicht is de ode van Bilderdijk getiteld *Napoleon*. Anna Gertruida Toussaint wordt kort behandeld. Dan volgt een uitweiding over de kinderarbeid. Een fragment van Jacob Jan Cremer illustreert de werkelijkheid. Multatuli wordt in het kader van de emancipatie van de Indiërs uitgebreid

behandeld. Het hoofdstuk sluit met korte opmerkingen over de emancipatie van de katholieken en die van de Vlamingen.

Het laatste hoofdstuk, over de twintigste eeuw, schetst de situatie in het begin van deze eeuw, waarin de (literatuur)wetenschap wordt beheerst door mannen. Veel mannelijke auteurs scheppen ook 'probleemvrouwen'. Via een fragment uit *Majoer Frans* van Bosboom-Toussaint komt de lezer terecht bij de eerste emancipatiegolf. Er volgt een soort eerherstel voor C. Goekoop-de Jong van Beek en Donk die met haar roman *Hilda van Suylenburg* een enorme schok veroorzaakte. Zij was de eerste vrouw die openlijk over de vrije liefde schreef. Annie Romein-Verschoor, Joke Smit-Kool worden met name behandeld vanwege hun invloed op de ontwikkelingen binnen de vrouwenbeweging. Andreas Burnier, Anja Meulenbelt, Hannes Meinema, Mischa de Vreede en Mensje van Keulen passeren de revue. Het hoofdstuk wordt besloten met een fragment van Beatrijs Ritsema's *Ware Jacob*.

Positief

Een thematisch geordend literatuurboek is een uitzondering. Het idee om vanuit een thema de literairhistorische werkelijkheid te benaderen vind ik heel positief. Op deze manier kun je een gedeelte van de literatuurgeschiedenis behandelen, terwijl je in staat bent het verband te leggen met de beleavingswereld van de leerling. Elk gekozen thema heeft zoveel raakvlakken met de alledaagse werkelijkheid van de leerling, dat ik denk dat op zo'n manier de aversie die veel leerlingen koesteren tegen literatuurgeschiedenis wellicht overwonnen of in ieder geval vermindert zou kunnen worden.

Zoals de auteurs in hun inleiding aangeven biedt deze methode het voordeel dat heden en verleden makkelijk afgewisseld kunnen worden.

Bezwaren

In de inleiding verdedigen de auteurs hun keuzen: 'de «gecanoniseerde» auteurs, klassieke werken, belangrijke stromingen, betere tijdschriften en befaamde affaires komen in *Levende letteren* voor. Maar vaak op een onorthodoxe, eigenzinnige wijze.' Dat is in de uitwerking niet

overduidelijk terug te vinden. Veel 'overbekende' auteurs en fragmenten passeren de revue. Hier en daar aangevuld met een 'onbekende' naam. Maar zeker niet verrassend.

In de kantlijn van het boek zijn vragen opgenomen. De vragen zijn duidelijk herkenbaar doordat ze in een contrasterende kleur gedrukt zijn. De doelstelling van de auteurs bij de opdrachten: '... [opdrachten] die stimuleren tot lezen, analyseren, vergelijken van teksten en tot discussiëren over kwaliteit van een literair produkt, over de periode waarbinnen het geplaatst moet worden, en over sociale, culturele en ethische kwesties die daaraan inherent zijn... Maar voor alles tot lezen, met plezier.' Ik vraag me af of de vragen dit doel dienen. En de vraagstelling laat te wensen over. De antwoorden zijn of niet in de tekst te vinden of te veelomvattend. Bij voorbeeld de eerste vraag: 'Welke redenen kunnen de schrijvers gehad hebben om reisverhalen in de middeleeuwen in het Latijn te schrijven?' De tekst meldt slechts: 'Nogal wat reizigers van de lage landen schreven in het Latijn.' Waarom en hoe een leerling dit soort informatie moet achterhalen is voor mij de vraag. Een ander voorbeeld: 'Wat is symbolisme, impressionisme, expressionisme en existentialisme?' (p.665). Abstracte begrippen die voor een middelbare scholier wel degelijk toelichting verdienen. In het boek komen deze begrippen verder niet voor. Een voorbeeld van een erg omvangrijke opdracht is de volgende: 'Zoek in werk van Annie Romein-Verschoor, Anna Blaman en Andreas Burnier naar redenen voor «vrouwenverzet»' (p.521). De nauwelijks uit te voeren opdrachten en vragen, waarop de antwoorden in het boek onvindbaar zijn, ontkrachten de bedoeling van de schrijvers om met behulp van de vragen de 'creatieve beleving' van de leeservaring aan te spreken. Als je de leeservaring belangrijk vindt, zul je ook opdrachten moeten bedenken die dat aspect naar boven halen.

Een ander bezwaar dat ik heb is de onmogelijkheid de gegevens in een historisch lijntje te zetten. De leerling moet zelfstandig een chronologisch overzicht van de verschillende eeuwen creëren. Het is de vraag of leerlingen dat uit zichzelf doen. Het gevaar dreigt dat de middeleeuwen bij het thema angst niet worden gekoppeld aan de middeleeuwen bij het thema verliefdheid. Ik vind niet dat er een chronologie hoeft te zijn, maar als de auteurs aan de 'geble-

ken behoefte' willen tegemoet komen, moeten zij ook een overzicht bieden. Een tijdstabel zou hier een oplossing zijn.

Een heel ander bezwaar is dat de schrijvers hun eigen voorkeuren en mening makkelijk laten blijken. Het lijkt mij beter een 'objectieve' beschrijving te voorzien van commentaar. In het hoofdstuk negentiende eeuw van het thema straf beschrijven zij de Romantiek als volgt: 'bekrompenheid, brallende vaderlandsliefde, onuitstaanbaar chauvinisme, zoete familiepraat en godsdienstig gefleem en gekrakeel voeren de boventoon' (p. 378).

De stijl waarin het boek geschreven is, boeit niet echt. De zinsconstructies komen gekunsteld over. Daardoor is het niet echt afgestemd op de doelgroep. Met name het tot vervelens toe gebruiken van de passiefconstructie zie ik als een van de grootste manco's.

Tot slot werken de prijs en omvang de goede uitgangspunten in het boek tegen. Het lijkt niet rendabel voor een sectie deze literatuurmethode aan te schaffen. De tijd ontbreekt in de bovenbouw om een dergelijk boekwerk door te ploeteren. Een enkel thema zou bijzonder leuk zijn, maar door de hoge prijs zal geen sectie het in haar hoofd halen de leerlingen te verzoeken een boek aan te schaffen dat zo weinig gebruikt wordt.

Waardering

De achterliggende ideeën zijn wel degelijk leuk. De uitwerking heeft zeker nog aanpassing. Er wordt te veel achterwege gelaten. 'Levende letteren' geeft een compleet beeld van de Nederlandse literatuur, in sociaal-culturele context van de periode waarin zij ontstond.' Als een boek volledigheid pretendeert, moet het niet zo makkelijk zijn het op onvolledigheid te betrappen. Begrippen als existentialisme, expressionisme worden niet uitgelegd. Een schrijfster als Lucienne Stassaert is niet te vinden. Monica van Paemel wordt geciteerd in het thema reizen, terwijl dat in haar boeken niet aan de orde komt.

Thematisch werken is bijzonder aantrekkelijk. Niet alle thema's zijn echter gelijkwaardig. De leerlingen kunnen dus niet zonder meer een aantal thema's zelfstandig bestuderen. Bij klassikale behandeling kan 'zwarte kost' wel afgewisseld worden met lichtere.

De auteurs hinken te veel op twee gedachten. Het verschaffen van leesplezier is het belangrijkste doel, maar daarnaast willen ze graag cultuur overdragen. Het gevolg is dat de leerlingen vaker geconfronteerd worden met cognitieve opdrachten dan met affectieve.

De vormgeving is mooi. Een duidelijk lettertype, goed gekozen illustraties en een duidelijk onderscheid tussen citaat en tekst.

Als ik dit boek beschouw als een eerste poging om de literatuurgeschiedenis dichterbij de leerlingen te brengen, concludeer ik dat ik het nog geen geslaagde poging vind. Wel een veelbelovende start. Ik hoop dat de auteurs de mogelijkheid krijgen een verbeterde versie op de markt te brengen.

Literatuur

Ruiter, Truus, 'De toekomst van het literatuuronderwijs en het schrikbeeld van het nieuwe alfabetisme' in: *De Volkskrant*, 28 april 1989.